

Европейската платформа за борба с бедността и приоритетите в модернизацията на пенсионно-осигурителната система

Недка Николова

European platform for fighting against poverty and the priorities in the modernization of the pension security system: "Europe 2020" is a triune strategy, which main objective is to take the society out of the crisis and to transform it into intelligent, stable and incorporating economy with a high level of social inclusion and reduction of the poverty. This is the new vision for a social market economy of Europe for the twenty-first century. The main purpose of the following report is to analyze the key priorities and the main trends in the all-European process of modernization of the pension security systems, the start positions and responsibilities of Bulgaria for its successful realization.

Key words: social policy, pension security system

Посвещава се на Европейската година за борба с бедността и социалното изключване

ВЪВЕДЕНИЕ

Отива си годината за борба с бедността и социалното изключване. Европа е в период на задълбочен анализ и оценка на резултатите от изминалия десетгодишен период за реализация на Лисабонската стратегия (2000) и формулиране на новата глобалната цел и ключовите приоритети за следващия десетгодишен цикъл.

След оповестяване на официалния доклад за напредъка на Европа [5] вече е ясно, че глобалната цел, приета в Лисабон „ЕС да се превърне в най-динамичната и конкурентоспособна икономика в света до края на 2010 г., основана на знанието, способна да поддържа устойчив икономически растеж с повече и по-добри работни места, по голямо сближаване и опазване на околната среда” [5] **няма да бъде изпълнена**. Основните приоритети – осигуряване на 70% заетост и разходи за НИРД, равняващи се на 3% от БВП в края на 2010 г. няма да бъдат реализирани. Оповестените от ЕВРОСТАТ последни измервания през септември 2010 г. показват, че равнището на заетост в ЕС е 66% (спрямо 62% през 2000 г.), а общите разходи за НИРД са се повишили незначително и са 1,91% (спрямо 1,82% през 2000 г.), застрашените от бедност са се увеличили с над 10 млн. души [7]. Европа обяви година за борба с бедността и прие ключов програмен документ – Европейска платформа за борба с бедността и социалното изключване.

С оповестяването на „Европа 2020 – Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж”, ЕК предложи да определи **пета, нова основна цел** за ЕС – намаляването с 20 милиона на лицата, застрашени от бедност. Като посочва, че тази цифра не е достатъчно амбициозна и че целта за свободна от бедност Европа трябва да бъде конкретизирана като се прибави и цел за намаляване на бедността във всяка държава-членка, така че бедността и социалното изключване да бъдат изкоренени чрез уместни, конкретни и принудителни мерки. ЕК счита, че тази цел трябва да бъде постигната чрез конкретни и подходящи мерки, по специално чрез въвеждането на схемите за минимален доход и модернизирването на пенсионно-осигурителните системи във всички държави-членки [6].

РАБОТНИ МЕСТА	УМЕНИЯ	БОРБА С БЕДНОСТТА
<p><u>Основни факти</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Въпреки напредъка едва 2/3 от нашето население в трудоспособна възраст са заети (66%), в сравнение с над 70% в САЩ и Япония • Едва 46% от нашите по-възрастни работници (55-64г.) са заети, в сравнение с над 62% в САЩ и Япония 	<p><u>Основни факти</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • 80 млн. души са с ниски или основни умения, а от обучение през целия живот се ползват преди всичко по-образованите • До 2020 г. още 16 млн. работни места ще изискват висока квалификация, докато търсенето на ниска квалификация ще спадне с 12 млн. работни места 	<p><u>Основни факти</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Преди кризата 80 млн. души в ЕС бяха заплашени от бедност; 19 млн. са деца; безработните са особено засегнати • 8% от трудово заетите не печелят достатъчно, за да прескочат прага на бедността
<p>Възможна водеща инициатива на ЕС:</p> <p>Нова програма за трудова заетост</p>	<p>Възможна водеща инициатива на ЕС:</p> <p>Нови умения за нови работни места</p>	<p>Възможна водеща инициатива на ЕС:</p> <p>Европейско действие срещу бедността</p>

Фиг. 1 : Европейската платформа за борба с бедността и социалното изключване „Отворено за всички общество с висока степен на заетост”

С включването на новата пета цел Европа има нов фокус: изграждането на интелигентен, устойчив и приобщаващ модел на развитие, ориентиран към нов тип интегритет, базиран на **социализацията и приобщаването на всички възрастови групи** и тяхната гравивна ангажираност в постигането на целите на обществото. (виж фиг.1)

Постижима ли е тази цел? И на каква цена?

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Европейската платформа за борба с бедността и новата визия за социална пазарна икономика

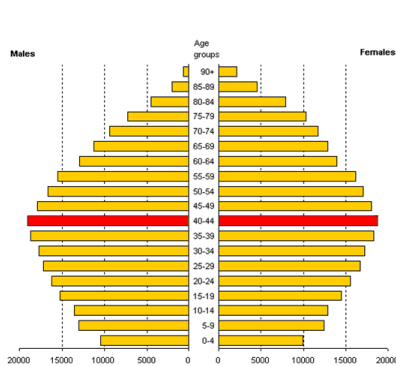
„Европа 2020” е триединна стратегия, която цели да изведе общността от кризата и да я превърне в интелигентна, устойчива и приобщаваща икономика с висока степен на социално включване и намаляване на бедността. Това е **новата визия за социална пазарна икономика на Европа за 21-ви век**. В центъра на стратегическия план е поставена Европейската платформа срещу бедността и нейната десетгодишна цел – „да гарантира социалното и териториално сближаване, така че ползите от растежа на работни места да са споделени в голяма степен от хората, живеещи в условията на бедност и социално изключване, да имат възможност да доживеят достойно своя живот и да представляват активна част от обществото” [6].

Тревожният сигнал кодиран в политическите насоки на председателят Жозе Мануел Барозу отключи актуалния дебат за незабавно реформиране на пенсионно-осигурителните системи: „Милиони европейци са изцяло зависими от пенсии и кризата показва колко е важен общоевропейският подход към пенсионните системи. Тя изведе на преден план и значимостта на пенсионните фондове като част от финансовата система на Европа. [6].

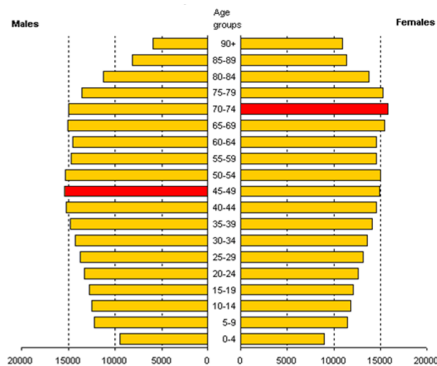
Пенсионните фондове на страните-членки са неделима част от публичните финанси на Европа и европейските финансови пазари, ето защо публичните разходи за пенсии на една държава-членка могат да имат значително въздействие върху европейската финансова система, могат да окажат съществен натиск върху свободното движение на работна сила, ако се окаже, че разликата в националните пенсионно-осигурителни системи са значителни. Пенсионните реформи трябва да гарантират постигането на целите за заетост и стабилност на публичните финанси в дългосрочен план, изграждането на вътрешноевропейския пазар на пенсионни продукти ще даде равен достъп на всички европейски граждани и ще окаже пряко въздействие върху потенциала на ЕС за растеж.

2. Основни предизвикателства пред модернизацията на пенсионно-осигурителните системи

2.1. Критична демографска ситуация, израз на интензивната тенденция към застаряване на населението. Демографските прогнози (виж фиг.2 и 3) показват, че тази критична точка ще бъде достигната през 2012 г., когато в пенсия се очаква да излязат първите поколения, родени при следвоенния бум в раждаемостта. Анализът на демографската структура на Европа и прогнозите за 2060 г. показват, че в периода след 2013/2014 г. активното население на ЕС ще започне да намалява интензивно. През 2009 г. броят на хората над 60-годишна възраст нараства два пъти по-бързо отколкото през 2007 г., което е с около 2 милиона годишно в сравнение с 1 милион годишно през 2007 г. Влошаването на ключовите параметри, изразени в относителния дял на заетото население и излизащите в пенсия ще натовари значително пенсионно-осигурителната система в национален и общоевропейски разрез. Прекият ефект от въздействието на застаряването върху публичните финанси на ЕС се изразява в увеличаване на разходите за пенсии средно с 2,4% от БВП през 2060 г., т.е. от 10,2% на 12,6%.

Фиг.2 Демографска структура на EU-27 2008

Фиг.3 Демографска прогноза на EU-27 за 2060

2.2. Безпрецедентното удължаване на продължителността на живота в Европа е изключително постижение: през последните 50 години тя е нараснала с около 5 години. Последните демографски прогнози [2] сочат, че до 2060 г. може да се очаква тя да нарасне с още около 7 години. В комбинация с ниските нива на раждаемостта това ще доведе до драстична промяна във възрастовата структура на населението. Тази тенденция изцяло ще промени ключовите коефициенти за съотношението между лицата в трудоспособна и в нетрудоспособна възраст, както и съотношенията на трудово заетите и незаети лица. Очаква се коефициентът на тези зависимости да се удвои: ако през 2009 г. на всяко лице над 65 г. се падат по 4 лица в

трудоспособна възраст, до 2060 г. на всяко лице над 65 г. ще съответстват само 2 лица в трудоспособна възраст.

2.3. Трайни, неблагоприятни тенденции в структурата на заетостта, изведени чрез изследване на пазарите на труда – по-късно начало на професионалния живот на пълен работен ден поради повишената необходимост от образование и по-ранно пенсиониране, в резултат на преобладаващите политики на пазара на труда. Обратът в общата тенденция към ранно пенсиониране не променя тенденцията жените да напускат пазара на труда значително преди традиционната пенсионна възраст от 65 години.

2.4. Социалните промени и повишаването на стандарта на живот изразени в по-високата мобилност на трудоспособното население, която води до това, че домакинства от един член, двойки без деца и поколения от едно семейство, живеещи на големи разстояния едни от други води до нарастване на потребността от услуги по формално предоставяне на грижи, които обикновено се получават в рамките на семейството. Тези нарастващи потребности оказват натиск върху здравеопазването и сектора предоставящ дългосрочни грижи, защото заплащането на част от тези услуги ще се извършва и от личните пенсии на лицата.

2.5. Последниците от глобалната криза – според доклада на ЕК, световната криза е заличила много от постигнатото в икономически и социален план, степента на влошаване на публичните финанси вследствие на кризата се равнява на обезсмисляне на 20 години финансова консолидация и през следващите години финансовите ограничения ще са сериозни. Последниците от кризата, които ще засилят натиска върху публичните разходи за пенсии в дългосрочен план могат да се систематизират в следните групи:

1) забавяне на темповете на икономическия растеж, увеличаване на броя на фалиращите предприятия и следователно на броя на осигурителите;

2) намаляване на нормата на възвръщаемост и платежоспособността на пенсионно-осигурителните дружества, частните пенсионни фондове загубиха повече от 20% от активите си през 2008 г. и дори тези, които успяха да възстановят част от загубите си през 2009 г са все още значително под изискваните равнища на платежоспособност;

3) нарастването на равнището на безработица над критичните 10% средно за общността, само за периода от началото на глобалната криза остави без работна заплата и бъдеща пенсия 19,6 млн. европейски граждани в трудоспособна възраст.

Следователно, кризата добави следните нови измерения към вече установените в Лисабонската стратегия:

- неотложна необходимост от реформи за подобряване на устойчивостта на публичните финанси на основата на цялостна модернизация на пенсионно-осигурителните системи;
- отстраняване на неадекватността на размера на пенсионните вноски и самите пенсии, като се приведат в съответствие с реалните равнища на инфлацията и границата на бедността;
- справедливо увеличаване на възрастта за пенсиониране, съответстващо на нарастването на продължителността и по-добрия стандарт на живота;
- неотложна необходимост от цялостно преразглеждане на пенсионните схеми в страните-членки, за да се гарантират пропорционални права и сигурност както за работодателите, така и за осигурените лица;
- необходимост да се гарантира, че финансовите пазари са ефективно регулирани, предвид нарастващата важност на пенсионните фондове.

3. Основни приоритети пред модернизацията на пенсионно-осигурителните системи

Изграждането на стабилни и адекватни пенсионни системи, гарантиращи устойчиви доходи и разумен жизнен стандарт след пенсиониране е основна цел, чието постигане в една застаряваща Европа е най-сериозното предизвикателство на триединната стратегия „Европа 2020“.

(1) Осигуряване на устойчивост на пенсионно-осигурителните системи, което да допринесе за устойчивостта на националните и общностни публични финанси. ЕК отчита, че са необходими неотложни мерки за осигуряване на по-голяма устойчивост предвид тежкото състояние на публичните финанси и прогнозираното неударжимо нарастване на нивата на публичния дълг. Прогнозира се и допълнителен натиск за извършването на разходи за допълнителни грижи в резултат на засилващата се тенденция за заместване на неформалните грижи с формални. В неотложните мерки са включени и действията на Пакта за стабилност и растеж, който трябва да представи рамката на мониторинга при оценката на потенциалните пасиви свързани със застаряването на населението и на тази база да посочи рисковете.

(2) Гарантиране на адекватност на пенсионно-осигурителните системи изразена в определяне на адекватни равнища на двата основни параметъра – размер на осигурителната вноска и размер на получаваната пенсия. Така ще се гарантира устойчивост и защита на интересите както на осигурителя, така и на осигуряваното лице.

(3) Постигане на устойчив баланс между продължителността на трудовия живот и времето прекарано в пенсия – изследванията показват, че само за последните 20 години времето прекарано в пенсия се е удължило средно за общността с 5 години, но варира в значителни граници за държавите-членки. Констатацията в Междинния доклад за пенсиите е, че около една трета от живота в зряла възраст преминава в пенсия и за в бъдеще този дял ще нараства значително предвид нарастващата продължителност на живота [2]. Този приоритет е най-оспорван, продължава да бъде в центъра на актуалния дебат и още на старта на реформите повдигна вълната на недоволството до равнището на стачки и улични протести (Гърция, Франция, Италия и др.). Освен икономическите аргументи оспорва се и принципът за приложимост на универсална възраст, която предоставя право на пенсия. Отхвърлянето на приложимостта на универсалната възраст се основава на различията в категориите на труда, различната възраст и навлизането на пазара на труда, различния здравен статус и различната мотивация за труд. От една страна, модернизацията на пенсионните системи трябва да осигури справедливост и равни възможности на всички заети да акумулират адекватни права, а от друга страна тя трябва да осигури на работниците възможност да останат пригодни за заетост до края на трудовия си път, като им предлагат адекватно здравеопазване и възможности за квалификация. Ключова роля в този процес има Европейския социален фонд, който трябва да гарантира мерките за подобряване на пригодността за заетост и повишаване на заетостта. С оглед да насърчи държавите-членки и социалните партньори ЕК определи 2012 г. за Европейска година на активния живот на възрастните хора.

(4) Укрепване на вътрешния пазар на пенсиите – този приоритет има два аспекта: първо, премахване на бариерите пред трансграничната дейност със животозастрахователни продукти, които сега съставляват едва 10% от застрахователните премии и второ, осигуряване на адекватни, сравними счетоводни стандарти, които осигуряват еднакво данъчно третиране.

(5) Осигуряване на мобилност на пенсиите – още през следващите 10 години регламентите на ЕС относно координацията на системите за социална сигурност трябва да осигурят защита на пенсионните права на мобилните граждани на ЕС и техните семейства. Новият регламент ЕС/987/2009 разширява обхвата на тази

защита и гарантира, че осигурителните периоди, осъществени в друга държава-членка, ще бъдат взети предвид за натрупването на пенсионни права.

(6) Преход от едностълбови към многостълбови пенсионни системи и от прости към сложни пенсионни режими – „*намаляване на дела на държавните разходопокривни пенсионни схеми*” към „*засилване на ролята на допълнителните, частни, предварително финансирани схеми*”. Като примери се посочват преминаването от „схеми, основани на последната заплата” към „схеми основани на средния размер на възнаграждението по време на трудовия стаж”, „схеми основани на паричното салдо” [3]

(7) Подобрения в режима за контрол върху платежоспособността на пенсионните фондове – механизмите за сигурност, използвани понастоящем разчитат на реалистично изчисляване на техническите резерви, собствените средства, договореностите на предприятията-осигурители и фондовете за защита на пенсиите или на комбинация от тези средства. През 2012 г. ще влезе в сила директива Платежоспособност II, за която се изразяват очакванията „*да бъде добра отправна точка за успешна реализация на политиката за защита на пенсионните права*”

4. Стабилизирането на пенсионните системи – ситуацията в Европа

През месец октомври беше оповестена класацията на Mercer Business Insider за водещите пет пенсионни системи „*Холандия, Швеция, Австралия и Канада – това са единствените пет страни, чиито пенсионни системи, които ще останат платежоспособни след глобалната криза и ще изплащат адекватни по размер пенсии*” [7]. В актуалния коментар на Центъра за икономическо развитие и други рейтингови организации, тази констатация се приема за 98% сигурна. Анализирайки усилията за стабилизирането и модернизиранието на пенсионните системи в Европа, можем да открием три тенденции:

Първо, всички страни увеличават пенсионната възраст – в Германия и Великобритания тя вече е регламентирана на 67 години и ще се постигне през следващите 25 г. В Чехия, Финландия, Гърция, Унгария, Латвия, Холандия и Словения се обсъжда едновременно увеличаване както на пенсионната възраст така и на годините за трудов стаж, които са необходими за придобиване на пенсия. Това нарастване ще бъде реализирано плавно, като по този начин ще се ограничат възможностите за ранно напускане на трудовия пазар. Трябва да отбележим, че тези мерки се посрещат със сериозна съпротива на синдикатите. Въпреки това за периода от 2001 до 2009 г., средната възраст за напускане на пазара на труда в ЕС 27 се е увеличила с 1,3 г.

Второ, въвеждане на механизми за привеждане в адекватно състояние на пенсионните системи – Швеция, Полша, Латвия и Германия вече въведоха механизъм за стабилизиране финансовото състояние на пенсионните си системи чрез автоматично намаляване на размера на пенсиите, когато застаряващото население води до намаляването на съотношението между работещи лица и пенсионери. Други страни – Гърция, Франция и Австрия обсъждат въвеждане на индексация на пенсиите, спрямо измененията на заплатата или цените, а Естония, Унгария и Полша – въвеждане на индексирани спрямо двете мерки.

Трето, преход от разходопокривни системи към капиталовонатрупващи системи, в които личното спестяване за пенсия постоянно нараства. Задълбочените разчети показват, че разходопокривните системи могат да оцелеят само ако пенсионната възраст и стажът за придобиване на пенсия се покачват едновременно. Актуалният дебат показва остра съпротива както от страна на синдикатите, така и от работещите срещу увеличаването на възрастта за пенсиониране и огромното

социално напрежение по този въпрос практически блокира работата на трипартитната система.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Модернизацията на пенсионноосигурителните системи в европейските държави набира скорост и България трябва да предприеме неотложни мерки за да следва общият ритъм и установените критерии. Мерките и реформите трябва да бъдат насочени към смяна на модела и въвеждане на модел, базиран приоритетно на личните частни пенсионни сметки. Частните професионални пенсионни фондове, създадени през 2000 г. като част от изпълнението на Лисабонската стратегия, трябва незабавно да започнат да изплащат пенсии. Констатацията на МВФ е, че ще има проблем заради ниското ниво на пенсиите, които тези професионални фондове ще изплащат, но проблемът трябва да бъде решен чрез доплащане към тези пенсии от НОИ.

ЛИТЕРАТУРА

- [1]. Демографски доклад за 2008 г.: посрещане на социалните потребности в едно застаряващо общество (SEC 2008/2911).
- [2]. Доклад на ЕК и Комисията за икономическа политика от 2009 г. за застаряването на населението: икономически и бюджетни прогнози за 27-те държави на ЕС (2008-2060).
- [3]. Зелена книга за адекватни, устойчиви и сигурни европейски пенсионни системи, Брюксел, 7.7.2010.
- [4]. Позиция на Независимия съвет за пенсионна реформа по текущия дебат, 22 юли 2010.
- [5]. The Lisbon Review 2008/2009.
- [6]. www.cosilium.europa.eu
- [7]. www.vesti.bg

За контакти:

Доц. д-р Недка Николова, Катедра „Икономика и мениджмънт“, Технически университет - Варна, тел.: 052-383 426, e-mail: nn_bg@abv.bg

Докладът е рецензиран.